
Architectural Components for the Formation of Sweet Collective Memories in the "In-Between Space" of Residential Environments

---

Nafiseh Yari Boroujeni^{1*1}, Minoo Shafaei², Mohsen Afshari³, Bahram Saleh Sedghpour⁴

¹ Ph.D. researcher in Islamic Architecture, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

² Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

³ Assistant Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

⁴ Associate Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Shahid Rajaee University of Education, Tehran, Iran

The "in-between space" in residential environments is placed between the street and residential units. This area has a mediating role and creates a connection between different areas, including the private area and the public area. The "in-between space" is known as a platform for the formation of meetings, encounters, and interactions between neighbors, but nowadays in most residential environments, this area has been removed or is not of much attention in terms of quality. "in-between space" is the first place that residents encounter after leaving the private territory inside their home; It is a suitable platform for the formation of sweet collective memories; memories that have been directly experienced by people or they have gained knowledge about it in various ways, such as memories of national ceremonies and "Nowruz Eid", religious ceremonies and Muharram mourning, family and friends birthday celebrations, memories related to the current affairs of life, and so on. Memories that are the introduction of place identity, in a residential environment where the necessary grounds for social communication are provided, more collective memories are formed and in this way, the probability of human attachment to that environment increases. Therefore, identifying the architectural components in these areas is necessary to form sweet collective memories to improve the quality of "in-between space" in residential environments. This research aims to answer this main question: in the "in-between space" of residential environments as: "what are the effective architectural components in the formation of sweet collective memories?" The research method is qualitative research. They studied community as specialists in the fields of architecture and urban planning, housing, and environmental psychology. The sampling method was a combination of theoretical

sampling with an available sample approach and snowball sampling. In this research, architectural components for the formation of sweet collective memories were obtained according to the opinions of academic experts after an open-ended questionnaire with experts through contextual theory and open and axial coding techniques. The results of this research indicate that in the "in-between space" of residential environments, sweet collective memories are formed through the presence in the place, sociability, the possibility of events, and imagery. Although these components are necessary for the formation of collective memories, they are not sufficient. Every presence or every social interaction or every event or every image does not cause the formation of collective memories, and for each of these components, the micro-components affecting the formation of collective memories should be known. This research concludes that for the formation of collective memory the presence of 3 micro-components of functional efficiency, flexibility, and naturalism are necessary. Also, for the formation of collective memory through the sociability, 3 micro-components of scalability, marking to create distinction for behavioral domains, adaptability of space and furniture are necessary. For the formation of collective memory through the event ability 3 micro-components of spatial integration, diversity of behavioral locations, physical-structural hierarchy are needed, and for the formation of collective memory through the visualization, 3 micro-components of sensory richness, the familiarity of form, the visual quality are necessary.

Keywords: Muqarnas; Al-Kashi; Meftah el-Hessab; Typology; Fundamentals Components

---

* Corresponding author. E-mail: arch.nafis.yari@gmail.com

مؤلفه‌های معماری برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین در عرصه میانی محیط‌های مسکونی

نقیسه یاری بروجنی*^۱، مینو شفایی^۲، محسن افشاری^۳، بهرام صالح صدق پور^۲
^۱ پژوهشگر دکتری معماری اسلامی، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.
^۲ دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.
^۳ استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.
^۳ دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران.
 (تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۰۹، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۱۳)

چکیده

عرصه میانی محیط مسکونی، بستری برای شکل‌گیری ملاقات، دورهمی‌ها، مواجهه و تعامل هم‌سایگان با یکدیگر است؛ اما امروزه در اکثر محیط‌های مسکونی این عرصه حذف گردیده است یا به لحاظ کیفی چندان مورد توجه نیست. عرصه میانی به‌عنوان اولین مکانی که ساکنان پس از خروج از قلمرو خصوصی داخل خانه خود با آن مواجه می‌شوند، بستر مناسبی برای شکل‌گیری خاطرات جمعی است. خاطراتی که مقدمه هویت مکانی هستند و در ایجاد دل‌بستگی به مکان نقش مؤثری دارند لذا شنا سایی مؤلفه‌های معمارانه در این عرصه به‌منظور شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین باهدف ارتقای کیفی عرصه میانی در محیط‌های مسکونی ضروری است. هرچه تعداد افراد درگیر با خاطره بیشتر باشد، بار جمعی خاطره افزایش می‌یابد. این پژوهش در صدد پاسخگویی به این سؤال است که در عرصه میانی محیط‌های مسکونی، مؤلفه‌های معماری مؤثر بر شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین کدامند؟ روش تحقیق پژوهش کیفی است. جامعه مورد مطالعه متخصصان رشته معماری و شهرسازی حوزه مسکن و روان‌شناسی محیطی است. روش نمونه‌گیری تلفیقی از نمونه‌گیری نظری با رویکرد نمونه در دسترس و نمونه‌گیری گلوله برفی است. در این پژوهش، مؤلفه‌های معماری برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین با توجه به نظریات متخصصان دانشگاهی پس از پرسشنامه باز پاسخ متخصصین به‌وسیله تکنیک کدگذاری باز و محوری در روش تحقیق زمینه‌ای حاصل گردیدند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که در عرصه میانی محیط‌های مسکونی، خاطرات جمعی شیرین از طریق حضورپذیری خاطره‌ساز، اجتماع‌پذیری خاطره‌ساز، رویدادپذیری خاطره‌ساز و تصویرسازی خاطره‌ساز شکل می‌گیرد که برای هر یک از این متغیرها نیز ۳ مؤلفه‌های خاطره‌ساز شناسایی شدند.

واژگان کلیدی

محیط‌های مسکونی، عرصه میانی، خاطرات جمعی.

* نویسنده مسئول مکاتبات: arch.nafis.yari@gmail.com

این مقاله برگرفته از رساله مقطع دکتری نویسنده اول با عنوان «اصول طراحی عرصه‌های میانی مجتمع‌های مسکونی انبوه دارای دروازه برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین» است که تحت راهنمایی نویسنده دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم در دانشگاه هنر اصفهان در حال انجام است.

مقدمه

برای گسترش آن‌ها به چیزی فراتر از معماری لازم است. با این حال، اگر عرصه میانی با هدف بودن در فضا طراحی شود و شکل گیرد منجر به ارتقای سطح روابط اجتماعی و افزایش امکان شکل‌گیری خاطرات جمعی می‌گردد (Gehl 1987).

امروزه در اکثر محیط‌های مسکونی، عرصه میانی که از گذشته فضایی مناسب به منظور مرادده، مواجهه و تعامل دوستان، آشنایان و همسایگان بوده است؛ حذف شده است و زندگی و رخداد فعالیت‌های روزمره یا کاملاً داخل عرصه خصوصی خانواده صورت می‌گیرد و یا کاملاً در شلوغی‌های عرصه عمومی جریان می‌یابد. در پی این مسئله، ساکنان رغبتی به برقراری روابط اجتماعی و تعامل با دیگر ساکنان ندارند (Einifar, Zabihi and Sasani 2015) که خود باعث گسست و جدایی آن‌ها از اجتماع (Hanson 2000) و عدم شکل‌گیری خاطره جمعی می‌شود. خاطراتی که برای شکل‌گیری هویت مکانی ضروری هستند (Degnen 2016) و مقدمه هویت مکانی شناخته می‌شوند (Lewicka 2008). بر این اساس شناسایی عوامل معمارانه مؤثر بر شکل‌گیری خاطرات جمعی ضروری به نظر می‌رسد تا بتوان ویژگی‌های کیفی مکان از جمله هویت مکان را در عرصه میانی محیط‌های مسکونی ارتقا بخشید.

همچنین با توجه به بررسی پیشینه تحقیق در حوزه محیط‌های مسکونی به‌ویژه عرصه میانی به نظر می‌رسد به شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین در این محیط‌ها کمتر توجه شده است؛ و این عدم توجه، مسئله اصلی در پژوهش حاضر هست. لذا پژوهش حاضر با هدف ارتقای کیفی عرصه میانی محیط‌های مسکونی به‌عنوان اولین بستر مناسب برای شکل‌گیری خاطره جمعی پس از خروج ساکنان از قلمرو خصوصی خود، بر شناسایی مؤلفه‌های معماری مؤثر بر شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین تمرکز می‌کند.

خاطرات جمعی، خاطراتی هستند که گروهی از انسان‌ها در آن سهیم‌اند، آن را به دیگران منتقل می‌کنند و در شکل‌گیری آن دخالت دارند (Halbwachs 1992). به عبارتی دیگر خاطرات جمعی و قایعی هستند که به‌واسطه یک گروه از افراد به یاد آورده می‌شوند، افرادی که خود در ساختن و شکل دادن آن خاطره نقش دارند (Mirmoghtadaee 2009). امکان شکل‌گیری خاطرات جمعی در مکانی که بستر لازم برای حضور، رویداد و وقایع و تعاملات اجتماعی وجود داشته باشد بیشتر فراهم است (Halbwachs 1950).

در گذشته در محیط‌های مسکونی سنتی به دلیل تعریف صحیح عرصه‌ها، مکان‌های خاطره‌انگیز وجود داشته است؛ اما امروزه با وجود اینکه از میان سه عرصه خصوصی، میانی و عمومی، عرصه میانی محلی برای تعاملات نزدیک و رودر-روی اجتماعی و زمینه‌ساز ارتباطات گسترده اجتماعی است؛ در اکثر محیط‌های مسکونی نقش و جایگاه عرصه میانی مورد بی‌توجهی واقع شده است و در بیشتر آن‌ها عرصه میانی تعریف چندانی مشخص ندارد (Einifar, Zabihi and Sasani 2015).

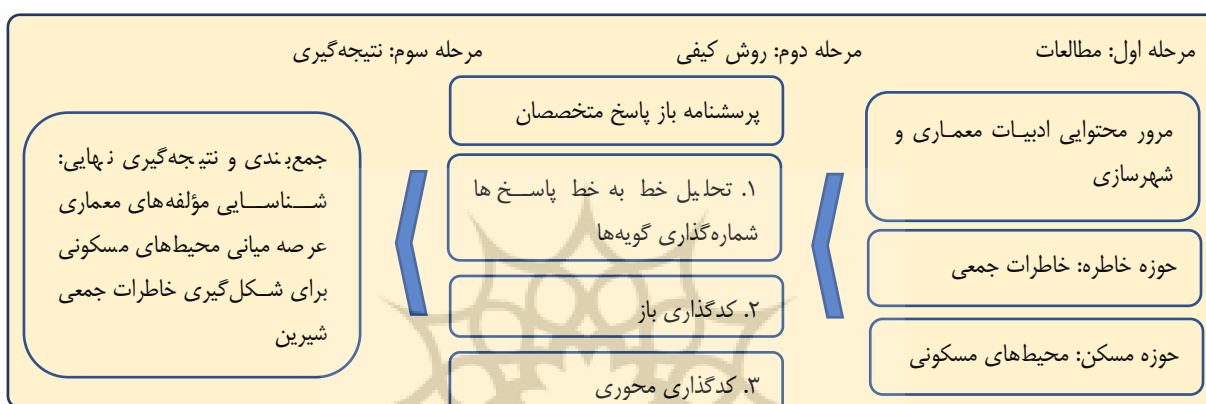
این عرصه امکان دورهمی‌ها، ملاقات متعدد، رقابت و رفاقت‌های فراوان بین افراد و گروه‌های سنی متفاوت را ایجاد می‌کند. تعاملات اجتماعی را تشویق می‌کند و دفعات و احتمال مواجهه را افزایش می‌دهد. هر بار که افراد در این عرصه با یکدیگر روبرو می‌شوند، فرصت‌های بیشتری برای تعامل و امکان جستجو در روش‌های مختلف زندگی برایشان فراهم می‌شود. لذا کمبودهای فضایی در عرصه میانی منجر به ایجاد فرصت‌های کمتری برای تعامل می‌شود (Can and Heath 2016) و از این طریق امکان شکل‌گیری خاطرات جمعی نیز کاهش می‌یابد.

روابط اجتماعی و ارتباطات میان همسایگان نه تنها خودبه‌خودی شکل نمی‌گیرد و گسترش نمی‌یابد بلکه

۲. سؤال و روش تحقیق

پژوهش پیش‌رو به دنبال یافتن پاسخ یک پرسش اصلی است. در عرصه میانی محیط‌های مسکونی کدام مؤلفه‌های معماری منجر به شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین می‌شوند؟ این پژوهش ضمن در نظر گرفتن هدفی که دارد در زمره پژوهش‌های کاربردی است. در این پژوهش خاطره جمعی شیرین به‌عنوان متغیر یک مفهوم و مقوله چندبعدی است. در واقع خاطره جمعی بیش از اینکه یک واقعیت ملموس بیرونی باشد امری درونی، ذهنی و گفتمانی است و

با تجربه روزمره انسان‌ها از محیط زندگی خود، ذهنیت و ادراک آن‌ها، نحوه تعامل آن‌ها با سایرین و ارزش‌ها و علاقه‌مندی‌های آن‌ها مرتبط است و موجب ایجاد هویت، حس تعلق و معنا می‌شود. لذا این پژوهش با رویکردی کیفی با بهره‌گیری از تکنیک کدگذاری باز و محوری در روش تحقیق زمینه‌ای (شکل ۱) در راستای شناسایی مؤلفه‌های معماری عرصه میانی برای شکل‌گیری خاطره جمعی شیرین پیش برده شده است.

شکل ۱: فرآیند پژوهش
Fig.1: Research process

۳. پیشینه تحقیق

پژوهش‌های داخلی انجام‌شده پیرامون مفهوم خاطره‌ی جمعی علیرغم سابقه حدوداً صدساله این مفهوم در پژوهش‌های خارجی بسیار محدود هستند (Alalhesabi, Daneshpour and Hosseini Koumleh 2019). علی‌الحسابی و همکاران (Ibid) در پژوهش‌ی با عنوان «فرآیند تدقیق عنوان پژوهش مسئله محور و بوم خاست دکتری در ایران: تعریف پژوهش پیرامون خاطره‌ی جمعی در شهر ایرانی» یک چارچوب روش‌شناختی پنج مرحله‌ای در انتخاب مسئله و تدقیق عنوان در انتخاب موضوع پژوهش‌های دکتری پیرامون خاطره‌ی جمعی را نتیجه می‌گیرند. مطلبی و صداقتی (Motalebi and Sedaghati 2020) در پژوهشی با عنوان «شکل‌گیری هویت منحصر به فرد برگرفته از ارزش‌های فرهنگی نهفته در خاطرات جمعی شهروندان»

به بررسی مفهوم خاطرات جمعی در مقیاس شهر براساس تجربیات ساکنان شهر بجنورد پرداخته‌اند تا از این طریق هویت منحصر به فرد آن شهر را شکل دهند. «برچسب‌گذاری مکان» و «هنرهای بومی و رویدادهای محلی» را به‌عنوان دو دسته اصلی شناسایی کردند و نتیجه می‌گیرند که هر شهری برای احیای ارزش‌های فرهنگی، هویت فردی و اجتماعی آن در طول زمان نیاز مبرم به شناسایی مفهوم خاطرات جمعی دارد.

دانشپور و همکاران (Daneshpour, Alalhesabi and Hosseini Koumleh 2020) در پژوهشی با عنوان «چارچوبی روش‌شناختی در شناسایی مسائل واجد ارزش پژوهش پیرامون خاطره‌ی جمعی در شهر ایرانی با اتخاذ رویکرد مسئله-محور» هفت مسئله انتقال معنا و تداوم خاطره در شهرهای معاصر، برهم خوردن تعادل تغییر، تداوم و ثبات و چالش تولید خاطره، عدم پیوند خاطره با

تجربه‌های زیسته، فاصله به‌خاطر آوردگان با بستر مکانی، خاطره، خاطره‌زدایی به بهانه مدرن شدن یا منافع اقتصادی، تغییر سبک زندگی و اثرات آن بر خاطرات جمعی و معارضه‌جویی معاصر انسان ایرانی را پیرامون خاطره‌ی جمعی در شهرهای واجد ارزش پژوهش شناسایی می‌کنند.

سلطانی (Soltani 2020) در پژوهشی با عنوان «بازتاب مفهوم خاطره‌ی جمعی در تاریخ‌نگاری معماری» سعی در شناخت وجوه مختلف مفهوم خاطره‌ی جمعی و نسبت آن با حوزه‌های مختلف مطالعات معماری به‌منظور بهره‌گیری از این مفهوم در تاریخ‌نگاری معماری دارد و بیشتر بر بناهای مذهبی، فضاهای یادمانی و فضاهای شهری تمرکز می‌کند و نتیجه می‌گیرد که بناهای مذهبی و فضاهای عمومی شهری محل شکل‌گیری و بستر مانایی بسیاری از خاطرات جمعی هستند و از طریق مطالعه خاطرات جمعی بسیاری از وجوه آفرینش و ادامه حیات آن‌ها شناسایی می‌شود.

پورمحمد و همکاران (PourMohammad, et al. 2020) در پژوهشی با عنوان «کاربست تأثیر شناختی شاخص خاطره بر ارتقای حس رضایتمندی ساکنین محلات شهر شیراز» به کشف عوامل مؤثر بر خاطرات محیطی و اجتماعی و تحلیل ریز شاخه‌های آن می‌پردازند و نتیجه می‌گیرند که خاطرات اجتماعی نسبت به خاطرات محیطی بر میزان حس رضایتمندی ساکنان محلات شهر شیراز تأثیر بیشتری دارد.

در پژوهشی دیگر با عنوان «فضای عمومی یادمانی، تجسم کدام خاطره‌ی جمعی؟ مطالعه میدان امام علی (ع) اصفهان در تجربه کسبه محلی» گلرخ و باقری (Golrokh and Bagheri 2021) بر بعد سیاسی مفهوم خاطره و دو گانه یادآوری- فراموشی تأکید می‌کنند و در نهایت به مفهوم «وارونگی معنایی یادمان» و شرایط علی و زمینه‌ای اثرگذار دست می‌یابند.

در پژوهش‌های داخلی بیشتر از واژه خاطره‌ی جمعی استفاده شده است اما در پژوهش‌های خارجی واژه خاطره

شیرین با معادل «Sweet Memory» دیده می‌شود؛ به‌طور مثال پرز مورسیا (Perez Murcia 2019) در پژوهشی با عنوان «خاطرات شیرین خانه از بین‌رفته است: افراد آواره که در فضایی محدود به‌دنبال خانه می‌گردند» بر تجربیات آوارگان داخلی در کلمبیا تمرکز می‌کند و به این نتیجه می‌رسد که بیشتر آن‌ها به‌جای مکانی به‌نام خانه، به جستجوی احساس می‌پردازند؛ خانه‌ای که به‌جای صرفاً کالبدی، بیشتر احساسی و عاطفی است.

فئولا و همکاران (Feola, et al. 2023) در پژوهشی با عنوان «خاطرات جمعی، قاب‌بندی مکان و سیاست آینده‌های خیالی در گذار و تحول پایدار» به بررسی چگونگی تعامل خاطرات جمعی یک مکان و چارچوب‌های آینده این مکان، اشکال خاصی از توسعه اقتصادی- اجتماعی، استفاده از زمین و پایداری مکان، چارچوب‌بندی مکان در انتقال و دگرگونی پایداری را تحلیل می‌کنند و نتیجه می‌گیرند که خاطرات جمعی، چشم‌اندازهای آینده و قاب‌های مکان، فرایندهای ساخت اجتماعی هستند و سیاست مکان‌سازی در انتقال و دگرگونی پایداری مستلزم تبادل نظر درباره خاطرات جمعی از گذشته و چشم‌اندازهای آینده است.

در حوزه محیط‌های مسکونی نیز حبیب‌زاده عمران و همکاران (Habibzadeh Omran, Einifar and Shahcheraghi 2022) در پژوهشی با عنوان «تأثیر گونه‌های سازمان فضایی واحدهای مسکونی آپارتمانی بر خلوت و تعامل اجتماعی مطالعه موردی: آپارتمان‌های مسکونی متداول شهر آمل» در جست‌وجوی راه‌های برقراری محیط متعادل خلوت و تعامل اجتماعی در سازمان فضایی واحدهای مسکونی آپارتمانی هستند و نتیجه می‌گیرند ساکنان تعامل اجتماعی را به نسبت خلوت ترجیح می‌دهند. تعادل میان خلوت و تعامل اجتماعی امری نسبی و مرتبط با سازمان فضایی واحدهای مسکونی است و در گذر زمان قابل تغییر و تطبیق است.

مهاجر و همکاران (Mohajer, Azemati and Movahed 2021) در پژوهشی با عنوان «ابعاد تأثیرگذار بر

هر دفعه پس از حضور فرد در آن فضا مجدداً تولید می‌شود و خاطره‌ی جمعی را ایجاد می‌کند. در برگزاری آیین‌ها و مراسم، بخش مهمی از این خاطره‌های جمعی ساخته می‌شوند (Ahari 2011).

خاطره‌ی جمعی به‌عنوان یک فعالیت اجتماعی است که بیانگر و نیروی الزام‌آور هویت جمعی است (Hoelscher and Alderman 2004) و اغلب کمتر محصول تجربیات مستقیم شخصی است و بیشتر ناشی از حضور افراد در ساختارهای اجتماعی همچون خانواده و همسایگان، گروه‌های قومی، جامعه و غیره است (Lewicka 2008) ساختارهایی که فرد یا به آن تعلق دارد یا در گذشته به آن تعلق داشته است (Jedlowski 2001). خاطرات جمعی وقایعی هستند که به‌واسطه یک گروه از افراد به یاد آورده می‌شوند که خود در شکل‌گیری آن خاطره سهیم هستند (Mirmoghtadaee 2009). خاطرات جمعی، از مشارکت فعال انسان‌ها در رویدادها ناشی می‌شوند. خاطرات زمانی از قلمرو فردی خارج می‌شوند و به قلمرو جمعی وارد می‌شوند که تعداد افرادی که خاطره را به یاد می‌آورند افزایش یابد (Ahari 2011). پس به‌نظر می‌رسد رویدادپذیری فضا و تعداد افراد حاضر در آن رویداد بر شکل‌گیری خاطره‌ی جمعی مؤثر باشد.

خاطرات جمعی آن دسته از خاطراتی هستند که عموماً مورد توافق عموم قرار می‌گیرند و ارزش‌های فرهنگی یک جامعه را آشکار می‌کنند. شناخت این خاطرات در شهرها و نمایش آن در توسعه شهری، علاوه بر شناسایی حوزه‌های هویتی خاص برای مردم، در حفظ و تداوم هویت شهر نقش دارد (Motalebi and Sedaghati 2020).

خاطره‌ی جمعی فقط در رفتارها قابل‌ردیابی است. بااین‌حال رفتارهای مربوط به یادآوری جمعی که توسط افراد انجام می‌شود نیز دسته‌جمعی است (Bartlett 1995). همچون اعمال عمومی و شیوه‌های بزرگداشتی که کیسی (Casey 2004) بیان می‌دارد اما لوران (De Saint-Laurent 2018) خاطره‌ی جمعی را به‌عنوان یک

خودشکوفایی در مجتمع‌های مسکونی از نگاه متخصصان» بر ارائه ابعاد طراحی مجتمع‌های مسکونی مبتنی بر خود شکوفایی ساکنین تمرکز می‌کند و ابعاد روان‌شناختی-ذهنی، تعاملی-اجتماعی و شناختی-معنایی را به‌عنوان مؤثرترین عوامل بر خودشکوفایی ساکنین نتیجه می‌گیرند. براساس آنچه در ادبیات پژوهش مشاهده گردید می‌توان به گستردگی موضوعی حوزه خاطرات جمعی و ارتباط آن با علوم و حوزه‌های دیگر دانش اشاره نمود؛ اما درخصوص مکان‌های خاطره‌انگیز اکثر پژوهش‌ها مرتبط با فضاهای عمومی در مقیاس شهر و محله هستند. مؤلفه و معیارهای به‌دست‌آمده در آن پژوهش‌ها نیز مختص عرصه‌های عمومی در مقیاس شهر و فضاهایی همچون میدان‌ها، بازارها، فضاهای تعاملی و تجمعی عمومی هستند در حوزه معماری نیز بیشتر پژوهش‌ها به موضوع خاطره و معماری‌های یادمانی پرداخته‌اند. در فضاهای مسکونی باوجود اهمیت و ضرورتی که وجود دارد پژوهش‌چندانی صورت نگرفته است. لذا پژوهش حاضر بر آن است تا به معرفی مؤلفه‌های معماری عرصه میانی محیط‌های مسکونی برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین بپردازد.

۴. بدنه تحقیق

۴-۱. خاطره‌ی جمعی

مفهوم خاطره‌ی جمعی از علوم دیگر به علوم طراحی محیط مانند معماری و طراحی شهری وارد شده است (Hosseini Komleh 2009). هالباواکس (Halbwachs 1992) در درجه اول بر تأثیر جامعه بر خاطرات فردی تأکید می‌کند اما در ادامه خاطره‌ی جمعی را عنوان کلیت افکار مطرح می‌کند و در سال ۱۹۲۵ این مفهوم را برای اولین بار در کتاب «چارچوب اجتماعی خاطره» به‌کار می‌برد. خاطرات جمعی، خاطراتی هستند که جمعی از انسان‌ها در آن حضور دارند، آن را به سایرین منتقل می‌کنند و در ایجاد آن نقش دارند (Halbwachs 1992). درواقع خاطرات جمعی اموری بر پایه‌ی تجربیات دوران زندگی هستند (Boyer 1996). این تجربیات زندگی شده

عمل و نه به‌عنوان یک فرآیند ذهنی در نظر می‌گیرد و آن را به‌عنوان عمل ارائه‌گفته‌مان‌های شخصی به‌عنوان روایت کردن، توصیف یا تفسیر چیزی که در گذشته اتفاق افتاده یا به‌عنوان اشاره به چیزی که معمولاً اتفاق افتاده است بازتعریف می‌کند.

مطالعات مروری نشان داده است که اهمیت تاریخ یک شهر در یافتن نقاط مشترک بین مردم شهر قابل توجه است. برای شناسایی خاطرات جمعی، برخی از محققین تنها به‌سادگی بر روی یک موضوع خاص تمرکز می‌کنند. به‌عنوان مثال، فقط جشن‌ها و مناسبت‌های مهمانی؛ اما باید توجه داشت که این موارد به‌تنهایی کافی نیستند (Motalebi and Sedaghati 2020).

خاطره‌ی جمعی یک فعالیت اجتماعی است که در زمان حال رخ می‌دهد و بنابراین به علائق، مدل‌های ذهنی، نیازهای کنونی جوامع و به‌ویژه چارچوب‌های غالب در یک ساختار اجتماعی بستگی دارد (Feola, et al. 2023). خاطره‌ی جمعی یک عامل مهم برای هویت جمعی، یکپارچگی اجتماعی و انسجام اجتماعی است (Lewicka 2008).

۱-۱-۴. شکل‌گیری خاطره‌ی جمعی

در مکانی که بستر لازم برای تعاملات اجتماعی و رویداد وقایع وجود داشته باشد امکان شکل‌گیری خاطرات جمعی بیشتری فراهم است (Halbwachs 1950). «آنچه می‌تواند به‌عنوان عامل مهمی در شکل‌گیری خاطرات جمعی در نظر گرفت وجود بستر مناسبی است که اجازه ورود افراد به آن و انجام فعالیت‌ها و سپس رخداد وقایعی را می‌دهد که به سبب استمرار حضور و رخداد وقایع با گذشت زمان، آن مکان و آن فعالیت به کانون‌های فرهنگی آن جامعه می‌پیوندد» (Habibi 1999).

خاطرات جمعی در بستری که محل تعاملات اجتماعی است شکل می‌گیرند. برای شکل‌گیری خاطرات علاوه بر ساختار کالبدی باید یک ساختار فرهنگی- اجتماعی هم وجود داشته باشد تا افراد با برقراری روابط متنوع اجتماعی، تعاملات جمعی را ایجاد کنند. بین گروهی از

افراد ممکن است یک رابطه اجتماعی رخ دهد ولی یک خاطره‌ی جمعی شکل نگیرد اما غیرممکن است که یک خاطره‌ی جمعی روی دهد و پیش از آن یک رابطه اجتماعی وجود نداشته باشد. خاطرات جمعی با گذر زمان معنا پیدا می‌کنند (Habibi 1999).

خاطرات جمعی در فضاهای شهری محل وقوع یک رویداد خاص، آثار تاریخی، روایت‌ها، رویدادهای تاریخی و تصاویر ذهنی شهروندان شکل می‌گیرد. در این میان، تصویر ذهنی شهر مفهوم کلی‌تری را به همراه دارد. خاطرات جمعی و تجربه شهر نقش مستقیمی در ارتقای تصویر ذهنی شهروندان دارد (Motalebi and Sedaghati 2020).

به اعتقاد میرمه‌تدایی (Mirmoghtadaee 2009) نیز برای شکل‌گیری خاطره ابتدا بایستی واقعه‌ای رخ دهد یا تجربه‌ای شکل گیرد. تجربه‌های جمعی از طریق روابط اجتماعی مردم با یکدیگر و رابطه مردم با محیط شکل می‌گیرد. این تجربیات جمعی مشترک، منجر به انتساب معانی به فضای زندگی می‌شود و در نتیجه منجر به شکل‌گیری خاطرات جمعی می‌شوند. تجربیات کسب شده از فضا و معانی منتسب شده به آن تجربیات به همان اندازه «موجودیت فضا» در شکل‌گیری خاطره اهمیت دارد. به‌عبارت‌دیگر به‌منظور شکل‌گیری خاطره‌ی جمعی، چگونگی تجربه فضا به‌اندازه آن فضا اهمیت دارد (Sak 2013).

تجربه محیط شهری فرآیندی است که دائماً در حال وقوع است و تجربیات شهری که خاطرات جمعی شهرها را می‌سازد، همچنان هویت منحصر به فرد یک شهر است. این همان هویتی است که با هویت یک شهر دیگر متفاوت است. برخی از تجربیات مشترک و تصویر تاریخی، فرهنگی، اجتماعی یک شهر جنبه منفی و برخی دیگر جنبه مثبت دارند. خاطرات جمعی که باید حفظ شود ماهیت انتخابی دارند. مردم و برنامه‌ریزان شهر باید در یک تعامل سازنده دریابند که کدام خاطرات را باید حفظ کرد (Motalebi and Sedaghati 2020). شکل‌گیری خاطرات جمعی نیز ماهیت انتخابی دارد و معمار می‌تواند به‌منظور شکل‌گیری خاطره‌ی جمعی بر جنبه منفی یا مثبت خاطره

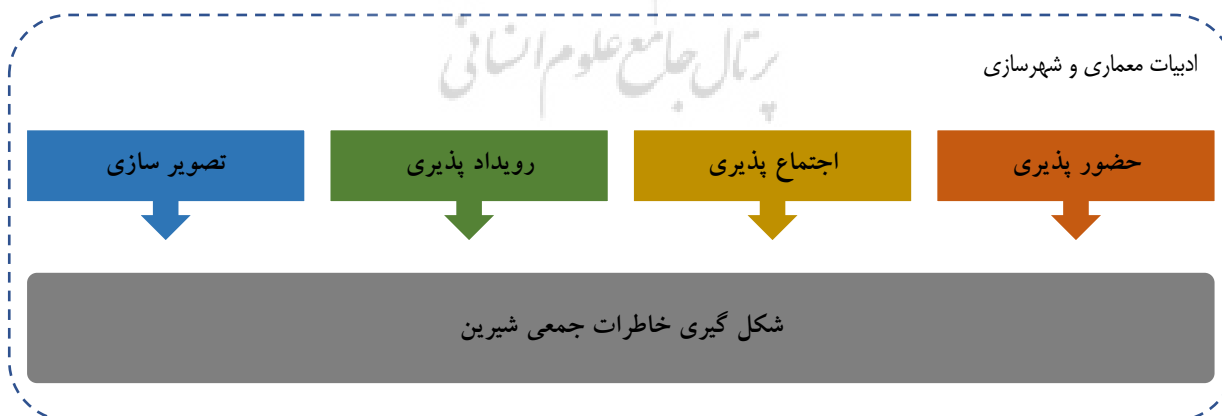
و درخت‌ها تغییر نکند تصویر ذهنی ساکنان از آن فضا تغییر نمی‌یابد و حس تعلق مکانی و خاطره‌ی جمعی ساکنان آن وجود خواهد داشت؛ اما اگر سیمای کالبدی فضا به‌گونه‌ای تغییر کند که موجب تغییر جدی تصویر ذهنی ساکنان شود، بر حس خاطره‌ی جمعی آن‌ها تأثیرگذار خواهد بود (Abd Elrahman and Mahmoud 2016). لذا مؤلفه‌هایی که موجب شکل‌گیری خاطره‌ی جمعی در یک فضا می‌شوند همان مؤلفه‌هایی هستند که در تبدیل یک فضا به مکان نقش مؤثری دارند. در واقع همان‌طور که سه مؤلفه ساختار کالبدی، عملکردی و معنا، به فضا جهت می‌دهند و آن را برای مخاطب تبدیل به مکان می‌کنند، با گذر زمان این مکان تبدیل به مکانی برای شکل‌گیری خاطرات جمعی خواهد شد (Esmailian and Ranjbar 2014).

بررسی تحقیقات درخصوص مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری خاطرات جمعی نشان می‌دهند که در فضاهای عمومی در مقیاس شهر و محله، از بین مؤلفه‌های متعدد تأثیرگذار، مؤلفه‌هایی که در تبدیل فضا به مکان مطرح هستند؛ نقش مؤثرتری دارند. در این بین دو ویژگی ساختار کالبدی و عملکردی به‌گونه‌ای که امکان ورود و حضور، شکل‌گیری فعالیت‌ها، تعاملات اجتماعی و رویدادها و تصویرسازی ذهنی را فراهم کنند (شکل ۲) پرتکرارتر هستند؛ و به‌مرور زمان باعث شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین خواهند شد.

تمرکز کند. این پژوهش بر شکل‌گیری خاطره‌ی جمعی ناشی از جنبه مثبت تجربیات مشترک تمرکز می‌کند و آن را خاطرات جمعی شیرین می‌نامد.

«سنت‌های فکری و فرهنگی که نشان‌دهنده تمام بازنمایی‌های افراد از گذشته هستند»، «سازندگان خاطره که به‌طور انتخابی این سنت‌ها را اتخاذ و تحریف می‌کنند» و «مصرف‌کنندگان خاطره که از این قبیل آثار با توجه به منافع خود استفاده، چشم‌پوشی یا تحریف می‌کنند» موجب تعامل میان تاریخ و خاطره و شکل‌گیری خاطره‌ی جمعی هستند (Kansteiner 2002). در این خصوص فضای سنت‌های شفاهی مانند «اقدامات و مناسکی چون بزرگداشت‌ها» نیز مطرح می‌شود. این مؤلفه در تجسم واقعیت بیرونی حال و در بازنمایی از گذشته به‌عنوان یک واقعیت بیرونی دارای یک ویژگی فضایی است که در کل تصاویری که یادآوری می‌شوند را تشکیل می‌دهد (Burke 1989).

برای شکل‌گیری خاطرات به یک مرجع فضایی همچون فضاها و مکان‌ها با ساختار عملکردی و کالبدی و ارتباطات فضایی بینشان، نیاز است. به‌طور مثال با توجه به دیدگاه روسی (Rossi 1981) المان‌ها و ساختمان‌های شکل‌گرفته در ذهن انسان‌ها به‌مثابه یک نقطه مرجع باعث شکل‌گیری خاطرات می‌شوند و براساس دیدگاه هالباکس (Halbwachs 1992) مادامی که مکان ساختمان‌ها، سنگ‌ها

شکل ۲: مؤلفه‌های شکل‌دهنده خاطره جمعی در ادبیات معماری و شهرسازی
Fig.2: Collective memory-forming component in architecture and urban planning literature

۲-۱-۴. شکل‌گیری خاطره در محیط‌های مسکونی

مسکن جایی است که انسان‌ها نسبت به آن تعلق دارند و در تجربیات، تجدید خاطرات و تصورات آن‌ها جای دارد. مکان کالبدی و اجتماعی تجربه زندگی را برای انسان‌ها ایجاد می‌کند (Chaudhury and Rowles 2005). مسکن هم‌خاطره زندگی هر فرد ساکن خود را بازنمایی می‌کند و هم‌خاطرات جمعی هر قوم و گروه ساکن در آن را نشان می‌دهد و به همین دلیل با تاریخ هر قوم پیوند می‌خورد. افراد از طریق محل سکونت خویش با گذشته ارتباط برقرار می‌کنند. در یک محیط مسکونی امکان زندگی کردن چندین نسل، وجود استمرار حضور چندین نسل در آن محیط، آن را به مثابه حافظه عینی و مادی خاندان می‌سازد. لذا برایشان حفاظت از محیط مسکونی به معنای حفاظت از میراث خانوادگی است و به بعد ارزشی مسکن می‌افزاید اگر محیط مسکونی مکانی برای شکل‌گیری خاطرات شیرین باشد، تداوم را در پی خواهد داشت و موجب هویت بخشی خواهد بود (Hojat, Muzaffar and Saadati 2017).

مسکن ثباتی را فراهم می‌کند که به ساکنان امکان می‌دهد فعالیت‌های خویش را کنترل کنند (Agha Latifi 2018) به واسطه لزوم اتصال میان گذشته و حال انسان‌ها در مسکن است که می‌توان آن را هم‌از جنس زمان و هم‌از جنس مکان دانست (Bachelard 2006). اتصال میان گذشته و حال به کمک خاطره نیز فراهم می‌شود (Kim and Kaplan 2004) مفهوم تداوم در یک مکان به واسطه شکل‌گیری خاطرات در آن به وجود می‌آید (Tuan 2004) اریکسون (Ericsson) اتصال انسان میان گذشته و حال را در محیط مسکونی بر تأثیرگذاری مسکن مهم می‌داند (Pertovi 2007). خاطرات تداعی‌ها، فرد را به زمان‌های دیگر متصل می‌کنند و موجب تقویت پیوند فرد با مکان می‌شوند. خاطرات مشترک بین افراد مختلف در فضا باعث می‌شود اتصال بین آن‌ها صورت گیرد (Lawson 2007).

اگر مسکن با حالات روحی انسان، رویدادها، تجربه‌ها و خاطرات انسان آمیخته شود بر چگونگی تعامل آن با

محیط‌های دیگر نیز مؤثر خواهد بود. در محیط مسکونی ای که زمینه‌های لازم برای رخداد ارتباطات اجتماعی فراهم باشد، خاطرات جمعی بیشتری شکل می‌گیرد و از این طریق احتمال دل‌بستگی انسان به آن محیط افزایش می‌یابد و باعث ایجاد هدف‌نهایی سکنی گزیدن و سکینه خاطر انسان می‌شود. خاطرات شیرین افراد از مسکن ایجادکننده احساس دل‌بستگی به آن هستند (Hojat, Muzaffar and Saadati 2017).

۲-۴. عرصه میانی در محیط‌های مسکونی

بررسی تحقیقات نشان می‌دهد عرصه میانی را از جنبه‌های مختلف می‌توان تعریف کرد. نورالدین (Nooraddin 2002) این مفهوم را رابطه بین فضاهای داخلی و خارجی می‌داند و بر ویژگی همپوشانی این فضاها با فضاهای داخلی و خارجی تأکید می‌کند و به دلیل پیچیدگی قلمروی که دارای ماهیت چندوجهی است، از اصطلاح «در بین فضا» استفاده می‌کند. این اصطلاح به طور قابل توجهی، توسط بسیاری از پژوهشگران پذیرفته شده است (Dovey and Polakit 2001) (Hajer and Reijndorp 2006). آن‌ها به طور متنوعی «در بین فضا» را به عنوان یک رابط، یک مرز عمومی خصوصی، مابین، آستانه، لبه نرم، فضای وابسته، منطقه بافرا و به عنوان یک فضای صاف خطی تعریف می‌کنند. عرصه میانی ماهیتی مبهم دارد و نه کاملاً متعلق به دو وضعیت تشکیل‌دهنده آن است و نه موقعیت سوم دیگری و در واقع نقش اتصال‌دهنده عرصه داخلی و خارجی را دارد. این عرصه به عنوان فضای انتقال میان مسکن و خیابان است و در محیط‌های مسکونی در بردارنده‌ی قلمرو نیمه خصوصی - نیمه عمومی است (Einifar, Zabihi and Sasani 2015). گروس (Grosz 2001) بیان می‌کند که این مکان یک مکان عجیب و غریب است، برگسون (Bergson) آن را «فضای تبدیل شدن و حرکت» تعریف می‌کند. بنابراین این فضا یک فضای میانجی است و شکل و هویتی به‌خودی‌خود ندارد.

شود.

۴-۳. بررسی یافته‌ها

در ادبیات پژوهش دسته‌بندی مؤلفه‌های معماری برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین در حوزه مسکن و محیط‌های مسکونی به‌ویژه عرصه میانی این محیط‌ها دیده نشد؛ همچنین اکثر پژوهش‌های داخلی به معرفی مؤلفه‌های کلی با توجه به آزمون‌های موردی و مؤثر بر شکل‌گیری خاطرات بسنده نموده‌اند و کمتر به متغیرهای جزئی معمارانه پرداخته‌اند (Sameh 2019). از طرفی چالش اصلی در این پژوهش این است که تمام مؤلفه‌هایی که منجر به حضورپذیری یا اجتماع‌پذیری یا رویدادپذیری و یا تصویرسازی می‌شوند، لزوماً منجر به شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین نمی‌شوند؛ و لازم است آن ویژگی‌های خاصی که از طریق این چهار متغیر باعث شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین می‌شوند، شناسایی گردند. در این راستا به جهت آنکه متغیرهای وابسته و میانجی از نوع کیفی هستند و موضوع پژوهش به‌منظور اکتشاف انجام می‌شود، از روش کیفی با بهره‌گیری از نظرات ۱۵ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های اصفهان و متخصصان صاحب‌نظر در هر دو حوزه مسکن و روان‌شناسی محیطی استفاده شده است، تا نتایج مطلوب حاصل شود. روش جمع‌آوری داده‌ها از طریق منابع اسنادی و روش میدانی با ابزار پرسشنامه باز پاسخ متخصصین با محوریت ۵ سؤال اساسی^۲ با تمرکز بر محیط‌های مسکونی است. جمع‌آوری داده‌ها تا رسیدن به نقطه اشباع و عدم دریافت اطلاعات بیشتر و جدیدتر نسبت به داده‌های گردآوری شده پیشین ادامه یافت. روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری نظری با رویکرد نمونه در دسترس است. در ادامه توزیع فراوانی گروه نمونه ارائه شده است (جدول ۱).

عرصه‌های میانی دارای مفاهیم فرهنگی متفاوت و نقش مهمی از نظر تعاملات اجتماعی از جمله مبادلات و روابط بین افراد در چارچوب فعالیت‌های مختلف می‌باشند. آن‌ها به‌عنوان فضاهاى مجاور، در کنار، پشت، جلو و حتی بالای بسیاری از ساختمان‌ها طراحی شده‌اند (Salima, Yassine and Hocin 2023). عرصه‌های میانی در محیط‌های مسکونی فضاهاى مابین خیابان تا در واحد مسکونی را دربر می‌گیرد. پیاده‌رو جلو ورودی، ورودی پیاده، ورودی سواره، پارکینگ، فضای باز محوطه، فضای نیمه‌باز محوطه، لابی، پله و آسانسور، راهرو و لابی طبقات، ورودی واحد از اجزای عرصه میانی در محیط‌های مسکونی هستند. البته اجزای ذکرشده در تمامی محیط‌های مسکونی یکسان نیستند و می‌توانند متغیر باشند. به عبارتی تعداد و چگونگی سلسله مراتب ایجادشده میان این اجزا از خیابان تا در ورودی واحد، نشان‌دهنده کیفیت عرصه میانی آن مجموعه است. چرا که هرچه اجزای عرصه میانی از کیفیت بالاتری برخوردار باشند عرصه میانی هم از کیفیت بالاتری برخوردار خواهد بود و بالعکس (Einifar, Zabihi and Sasaki 2015).

آنچه از تعاریف و نام‌گذاری‌های این عرصه برداشت می‌شود، این است که عرصه میانی یک فضای بینابینی است که میان فضاهاى مختلف قرار می‌گیرد. این عرصه نقش واسطه‌ای دارد و پیوند میان عرصه‌های مختلف از جمله عرصه خصوصی و عرصه عمومی را موجب می‌شود. در این عرصه نه‌تنها امکان ارتباط مناسب میان فضاها و عرصه‌های دیگر شکل می‌گیرد، بلکه بستر مناسبی برای مواجهه، ارتباط و تعاملات اجتماعی فراهم می‌آورد. لذا در صورت شناخت مؤلفه‌های معمارانه‌ی خاطره‌ساز و کاربرست آن‌ها توسط معماران، آن عرصه می‌تواند به بستر مناسبی برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین نیز تبدیل

جدول ۱: توزیع فراوانی گروه نمونه برحسب جنسیت، میزان تحصیلات، سن، وضعیت دانشگاه

Table1: Frequency distribution of the sample group according to gender, level of education, age, academic status

متخصصان و اعضای هیئت علمی دانشگاه		شاخص آماری میزان تحصیلات	متخصصان و اعضای هیئت علمی دانشگاه		شاخص آماری جنسیت
فراوانی	درصد فراوانی		فراوانی	درصد فراوانی	
۱۴	۹۳,۳۳	دکتری	۷	۴۶,۶۷	مرد
۱	۶,۶۷	دانشجوی پست دکتری	۸	۵۳,۳۳	زن
۱۵	۱۰۰	مجموع	۱۵	۱۰۰	مجموع
متخصصان و اعضای هیئت علمی دانشگاه		شاخص وضعیت استخدامی	متخصصان و اعضای هیئت علمی دانشگاه		شاخص آماری سن
فراوانی	درصد فراوانی		فراوانی	درصد فراوانی	
۱۰	۶۶,۶۷	هیئت علمی در دانشگاه‌های اصفهان	۱۱	۷۳,۳۳	۳۵ تا ۴۴ سال
۵	۳۳,۳۳	استاد مدعو دانشگاه	۴	۲۶,۶۷	۴۵ تا ۵۵ سال
۱۵	۱۰۰	مجموع	۱۵	۱۰۰	مجموع

پاسخ‌ها خط به خط پیاده‌سازی شد. در زیر برخی از پاسخ‌ها در ارتباط با هر سؤال به‌طور مثال ارائه شده است (شکل ۳).

• ... یعنی به نظرم حضور پذیری هم همینجوری اتفاق نمیفته مگر اینکه انسان مجبور باشه ولی به نظرم جاهایی میتونه خاطره تو ذهن انسان ایجاد بشه که از اون عادت نباشه یک چیز متفاوتی براش اتفاق بیفته...

حضورپذیری خاطره ساز

• ... هر چقدر تعداد کسانی که قراره معاشرت بکنن بیشتر باشه ، مقیاس بزرگ تأثیر بیشتری میداره. اون خاطره پذیریه بیشتر اتفاق میافته ولی هر چقدر تعداد کمتر باشه و فضا بزرگ ، شاید یک وهم انگیزی توی انسان ایجاد بشه...

اجتماع پذیری خاطره ساز

• ... قرارگاه های رفتاری خیلی مهمه به نظرم. این رفتار که برای من تعیین می کنه که تن صدای من بلند شده ناخودآگاه و به نظرم حتی این قرارگاه های رفتاری ناخودآگاه شکل میگیره ولی باز هم اون تناسب فضایی توش تأثیر داره...

رویداد پذیری خاطره ساز

• ... یکی اینکه احساس خوشایندی توش داشته باشه مثلاً اینکه زاویه های تند و تیز نداشته باشه یا اینکه مقصد خوانا باشه براش ، احساس ترس و وحشت توش ایجاد نشه...

تصویرسازی خاطره ساز

شکل ۳: نمونه‌هایی از پاسخ‌های متخصصان
Fig.3: Examples of experts' answers

ویژگی‌های معین تعدادی شی‌ی یا واقعه یا غیره که در ذهن محقق تصور مشابهی^۴ را ایجاد می‌کنند در یک گروه و در قالب پیوستار ۹ تایی قرار گیرند تا طیف معانی ممکن در داده‌های پاسخ‌دهندگان پیدا شود و از این طریق کدگذاری باز صورت گرفت (شکل ۴). درخصوص حضورپذیری خاطره‌ساز ۱۷ پیوستار ۹ تایی، اجتماع‌پذیری خاطره‌ساز ۲۲ پیوستار، رویدادپذیری خاطره‌ساز ۹ پیوستار و تصویرسازی خاطره‌ساز ۱۳ پیوستار حاصل گردید. در ادامه برای کدگذاری محوری، پیوستارهای ۹ تایی مرحله قبل دوباره بررسی شدند تا ارتباط‌های معنادار میان آن‌ها کشف شود. پیوستارهای ۹ تایی مرحله قبل در محورهای افقی و عمودی قرار گرفتند و دوباره دو ارتباط گویه‌ها در محور موردبررسی و برچسب‌گذاری شد (شکل ۵).

مفاهیم کلیدی از بین نظرات پاسخ‌دهندگان برای هر چهار متغیر بیرون کشیده شد و در قالب یک جدول تنظیم شد. تمامی گویه‌ها شماره‌گذاری شد. برای حضورپذیری خاطره‌ساز ۶۴ گویه، برای اجتماع‌پذیری خاطره‌ساز ۸۳ گویه، برای رویدادپذیری خاطره‌ساز ۴۵ گویه و برای تصویرسازی خاطره‌ساز ۴۲ گویه استخراج شدند. در ادامه نمونه‌ای از این فرایند (جدول ۲) ارائه شده است. در گام بعدی سعی شد در گویه‌های شماره‌گذاری شده، رویدادها، اتفاقات، اشیای مشابه، مفاهیم نزدیک به هم ویژگی‌های مشترک، معانی مرتبط موجود در آن‌ها و مواردی از این دست شناسایی شود؛ و پاسخ‌ها در قالب یک پیوستار ۹ تایی گروه‌بندی شدند. به عبارتی دیگر سعی شد

جدول ۲: نمونه‌ای از استخراج گویه‌ها، تفسیر و برچسب‌گذاری

Table1: An example of object extraction, interpretation and labeling

متغیر	شماره گویه	نظرات پاسخ‌دهندگان
حضور پذیري خاطره ساز	۱	- رخداد عملکردهای متنوع
	۹	- شکل‌گیری عملکردهایی متفاوت‌تر از مکان‌های دیگر
	۱۰	- وجود عملکردهایی که باعث خارج شدن از عادت‌های زندگی شود
	۴۶	- امکان بازی کودک، حضور سالمندان، نشستن و صحبت کردن، قدم زدن
اجتماع‌پذیری خاطره ساز	۴۷	- امکان انجام فعالیت‌های دلخواه
	۲	- قرارگیری فضا در مکان برخورد چندراه حرکتی باشندگان
رویداد پذیري خاطره ساز	۲	- فضای بازی کودکان و فضای مناسب برای نشستن مادران هم‌جوار این فضا
تصویرسازی خاطره ساز	۳	- ویژگی‌های فرمی - شکلی متناسب با نوع عملکرد مثلاً فضای جمعی دایره

A ₁	A ₂	A ₃	A ₄	A ₅	A ₆	A ₇	A ₈	A ₉
تک عملکردی	عملکردهای اجباری	عملکردهای روتین و جاری زندگی	عدم پاسخدهی عملکردی	گونگونگی عملکردی	پاسخدهی عملکردی (گویه ۱۴)	عملکردهای خاص و متفاوت (گویه ۹-۱۰)	حق انتخاب عملکرد (گویه ۱۲)	تنوع عملکردی (گویه ۴۶ و ۸)

شکل ۴: نمونه‌ای از پیوستارهای ۹ تایی برای حضورپذیری خاطره‌ساز

Fig.4: An example of the 9-part spectrum for presence in place, effective on the formation of collective memories

شکل ۵: نمونه‌ای از پیوستار حضورپذیری خاطره‌ساز

Fig.5: An example of a spectrum for presence in place, effective on the formation of collective memories

میان نمودارهای مفهومی به‌دست‌آمده، به تفسیر محققین و با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده از ادبیات پژوهش در مراحل قبل و میزان قوت ارتباط میان دو پیوستار افقی و عمودی، برای هر متغیر ۳ نمودار انتخاب شد. در انتخاب نمودارها سعی شده سوگیری‌های فردی نگارندگان تأثیرگذار نباشد و سعی شود نمودارهایی انتخاب شوند که در داده‌های کیفی حاصل از پاسخ متخصصان پرتکرارتر و مهم‌تر به نظر می‌رسیدند.

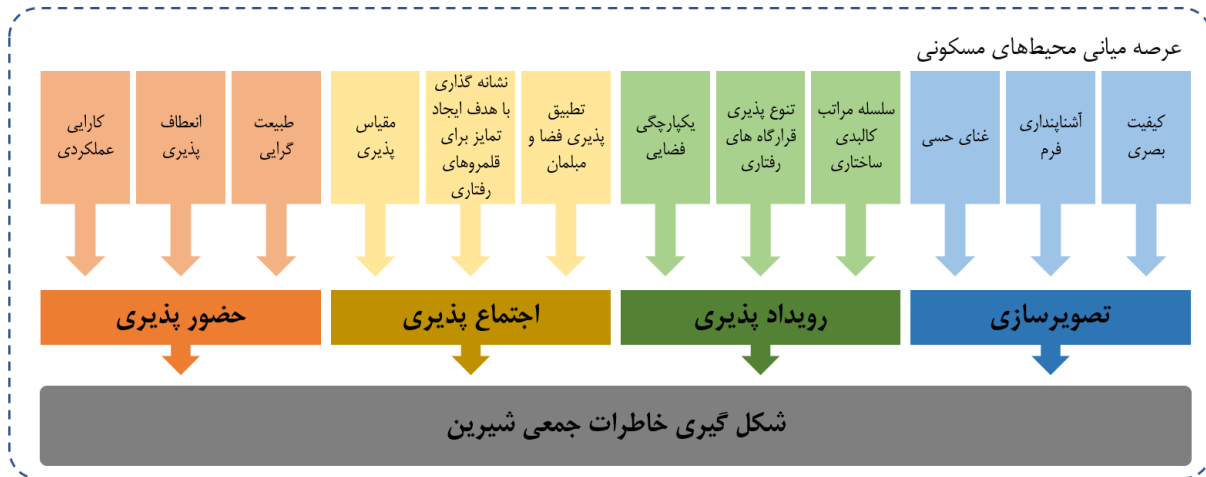
در مرحله کدگذاری محوری سعی شد کاملاً آزادانه و بدون سوگیری فردی، پیوستارهای باز به‌دست‌آمده، دوبه‌دو با یکدیگر بررسی شوند و وجود ارتباط یا عدم ارتباط میان آن‌ها تدقیق شود. از این طریق برای هر ۴ متغیر چندین نمودار به دست آمد. مطابق با فرآیند شرح داده شده در جدول ۳، برای هر متغیر گویه‌های برجسته‌گذاری شده در نمودارهای محوری به تفسیر محققین نام‌گذاری شدند، به‌گونه‌ای که نمایانگر آن داده‌ها یا ما به ازای آن باشد. از

جدول ۳: نمونه‌ای از فرایند برچسب‌گذاری مؤلفه‌های معمارانه شکل‌دهنده خاطرات جمعی شیرین در عرصه میانی محیط‌های مسکونی مربوط به حضورپذیری
 Table3: An example of the process of labelling architectural components that form sweet collective memories in the "in between space" of residential environments related to presence in place

شماره	توضیح	محتوا (مؤلفه)
A1B1- A9B9	مکان‌یابی فضای نیمه عمومی چند عملکردی- مکان‌یابی فضای نیمه خصوصی تک عملکردی	کار آیی عملکردی
A2B2- A8B8	توزیع خوانای عملکردهای اختیاری- توزیع ناخوانای عملکردهای اجباری	
A3B3- A7B7	تنوع‌پذیری مسیر و عملکرد - مسیر و عملکرد یکنواخت	
A4B4- A6B6	کارآمدی عملکردی- ناکارآمدی عملکردی	
A5B5	انعطاف‌پذیری عملکردی	
A1B1- A9B9	آزادی در ارتباط با دیگران و عملکردهای مختلف- عملکردهای فردی اجباری	انعطاف‌پذیری
A2B2- A8B8	قابلیت انجام فعالیت‌های مختلف در فضا به صورت هم‌زمان - فضای تغییرناپذیر با عملکرد مشخص	
A3B3- A7B7	تناسب مقیاس فضا با امکانات و تعداد افراد - عدم تناسب مقیاس فضا با امکانات و تعداد افراد	
A4B4- A6B6	فضای یکپارچه انعطاف‌پذیر با مبلمان متحرک - فضای یکنواخت و کسالت‌آور	
A5B5	چند عملکردی	
A1B1- A9B9	فضای امن با دید به طبیعت- فضای مصنوعی ناامن	طبیعت‌گرایی
A2B2- A8B8	فضای برون‌گرا درون بستر طبیعی متنوع - فضای درون‌گرا محصور با عناصر یکنواخت طبیعی	
A3B3- A7B7	فضای خلوت همیشه‌سبز- فضای جمعی فصلی	
A4B4- A6B6	فضای هم‌پیوند با عناصر طبیعی- فضای جدا افتاده از عناصر طبیعی	
A5B5	فضا با عناصر طبیعی شاخص	

هر مرحله زمان کافی اختصاص پیدا کرد و به دفعات و در فواصل زمانی مختلف برچسب‌گذاری‌ها از نو انجام می‌شدند و یا اینکه فرایندها مجدد بررسی می‌شدند و در صورت لزوم تغییرات اعمال می‌شد تا احساس رضایت از کدگذاری‌ها و نام‌گذاری‌های انجام شده حاصل شود. در رابطه با اعتبار و پایایی داده‌ها، داده‌های این پژوهش با مشارکت برخی از شرکت‌کنندگان و متخصصان این حوزه مورد بررسی قرار گرفت.

فرآیند توضیح داده شده برای تمامی متغیرها انجام شد. در نهایت به منظور شناسایی مؤلفه‌های معماری مؤثر بر شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین در محیط‌های مسکونی، گویه‌های برچسب‌گذاری شده در نمودارهای محوری به تفسیر محققین مطابق با (شکل ۶) نام‌گذاری شدند. به جهت مقبولیت داده‌ها، بررسی مستمر، تجزیه و تحلیل هم‌زمان داده‌ها و بازخورد به تحقیق صورت گرفت. برای

شکل ۶ مؤلفه‌های معمارانه در عرصه میانی محیط‌های مسکونی برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین

Fig.6: Architectural components in the "in between space" of residential environments for the formation of sweet collective memories

نتیجه‌گیری

در این پژوهش برای حضورپذیری خاطره‌ساز^۳ مؤلفه‌ی کارایی عملکردی، انعطاف‌پذیری و طبیعت‌گرایی؛ برای اجتماع‌پذیری خاطره‌ساز^۳ مؤلفه‌ی مقیاس‌پذیری، نشانه‌گذاری باهدف ایجاد تمایز برای قلمروهای رفتاری، تطبیق‌پذیری فضا و مبلمان؛ برای رویدادپذیری خاطره‌ساز^۳ مؤلفه‌ی یکپارچگی فضایی، تنوع‌پذیری قرارگاه‌های رفتاری،

سلسله‌مراتب کالبدی ساختاری؛ غنای حسی، آشناپنداری فرم، کیفیت بصری؛ کارایی عملکردی، انعطاف‌پذیری و طبیعت‌گرایی؛ برای اجتماع‌پذیری خاطره‌ساز^۳ مؤلفه‌ی مقیاس‌پذیری، نشانه‌گذاری باهدف ایجاد تمایز برای قلمروهای رفتاری، تطبیق‌پذیری فضا و مبلمان؛ برای رویدادپذیری خاطره‌ساز^۳ مؤلفه‌ی یکپارچگی فضایی، تنوع‌پذیری قرارگاه‌های رفتاری،

۳. پاسخ‌ها عموماً در قالب مکالمه ۲ نفری تلفنی ضبط‌شده و پیام صوتی بودند و محقق در صورت نیاز پاسخ‌دهنده توضیحات تکمیلی و دقیق‌تری را ارائه می‌کرد.
۴. تصوراتی که در ذهن محقق پدید می‌آید می‌تواند با تلقی‌ها و دریافت‌های فرهنگی رایج تفاوت داشته باشد یا نداشته باشد (Strauss and Corbin 1998).

پی‌نوشت‌ها

۱. عرصه داخلی و خارجی
۲. در محیط‌های مسکونی کدام ویژگی معمارانه بر ایجاد ۱. حضور پذیری / ۲. اجتماع‌پذیری / ۳. رویداد پذیری / ۴. تصویرسازی و ۵. سایر ویژگی‌ها برای شکل‌گیری خاطرات جمعی شیرین مؤثر هستند؟

فهرست منابع

آقالطیفی، آزاده. «الگوی تعامل انسان و خانه معاصر در ایران». رساله دکتری. دانشگاه تهران. تهران. (۱۳۹۱).
اسمعیلیان، سحر و احسان رنجبر. «بررسی تطبیقی مؤلفه‌های مؤثر بر شکل‌گیری و انتقال خاطرات جمعی در فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: تهران میدان تجریش، میدان بهارستان و میدانچه تئاتر شهر». معماری و شهرسازی آرمان شهر. ۶۰، ۱: (۱۳۹۲). ۱۸۱-۱۹۴.
اهری، زهرا. «شهر، جشن، خاطره: تأملی در نسبت فضاها و جشن‌های شهری در دوران صفویان و قاجاریان». نشریه هنرهای زیبا. معماری و شهرسازی ۳. ۴۷: (۱۳۹۰). ۵-۱۶.

- باشلار، گاستون. «دیالکتیک برون و درون (پدیدارشناسی خیال)». ترجمه: امیر مازیار. تهران: انتشارات فرهنگستان هنر. (۱۳۸۵).
- پرتوی، پروین. «پدیدارشناسی مکان». فرهنگستان هنر: تهران. (۱۳۸۷).
- پورمحمد، شهراد، سید علیرضا شجاعی، حسین کلاتری خلیل‌آباد و مسعود تقوایی. «کاربست تأثیر شناختی شاخص خاطره بر ارتقای حس رضایتمندی ساکنین محلات شهر شیراز». فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای ۵، ۱۴ (۱۳۹۹): ۵۵-۸۰.
- توان، یی - فو. «تقابل اصالت و حس مکان». ترجمه: راضیه رضازاده. فصلنامه خیال ۱۶، (۱۳۸۴): ۱۲۶-۱۳۹.
- حبیب زاده عمران، محمد، علیرضا عینی فر و آزاده شاه‌چراغی. «تأثیر گونه‌های سازمان فضایی واحدهای مسکونی آپارتمانی بر خلوت و تعامل اجتماعی، مورد پژوهی آپارتمان‌های مسکونی متداول شهر آمل». فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی ۷، ۱ (۱۴۰۱): ۱۱۳-۱۲۹.
- حبیبی، سیدمحسن. «فضای شهری، حیات واقعه‌ای و خاطره‌های جمعی». ص ۹، ۲۸. (۱۳۷۸): ۱۶-۲۱.
- حجت، عیسی، فرهنگ مظفر و سیده پوراندخت سعادتی. «تبیین صفات تأثیرگذار خانه در شکل‌گیری دلبستگی انسان به آن (ارائه یک مدل فرآیند علی)». نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی ۲۲، ۲ (۱۳۹۶): ۵۱-۶۲.
- حسینی کومله، مصطفی. «مدیریت خاطره‌جمعی به کمک طراحی شهری (نمونه موردی: ناحیه تاریخی لاهیجان)». رساله کارشناسی ارشد. دانشکده معماری و شهرسازی. دانشگاه شهید بهشتی: تهران. (۱۳۸۸).
- دانشپور، سیدعبدالهادی، مهران علی‌الحسابی و مصطفی حسینی کومله. «پدیدارشناسی دگرگونی، پیوستگی و پایایی مفهوم شهر و خاطره در مرکز تاریخی تهران از منظر معماران، مورخان و اصحاب هنر». فصلنامه علمی مطالعات میان‌فرهنگی، ۱۵، ۴۴ (۲۰۲۰): ۵۱-۷۶.
- استراوس، آنسلم و جولیت کوربن. «مبانی پژوهش کیفی (فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای)». ترجمه: ابراهیم افشار. انتشارات نشر نی: تهران. (۱۴۰۰)
- سامه، آسیه. «تبیین تحقق‌پذیری معمارانه خاطره‌انگیزی یادمان‌های شهری به واسطه بازنمایی‌های ذهنی - فضایی». رساله دکتری. دانشکده معماری و شهرسازی. دانشگاه هنر اصفهان: اصفهان. (۱۳۹۹)
- سلطانی، مهدی. «بازتاب مفهوم خاطره‌جمعی در تاریخ‌نگاری معماری». فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی ۵، ۲ (۱۳۹۹): ۱-۱۵.
- علی‌الحسابی، مهران، سیدعبدالهادی دانشپور و مصطفی حسینی کومله. «فرآیند تدقیق عنوان پژوهش مسئله‌محور و بوم‌خاست دکتری در ایران: تعریف پژوهش پیرامون «خاطره‌جمعی» در شهر ایرانی». فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای ۱۰، ۴ (۱۴۰۰): ۳۱-۷۲.
- عینی‌فر، علیرضا، حسین ضیحی و مژگان ساسانی. «بررسی انسان‌شناختی فضای میانی در مسکن سنتی و معاصر شهر شیراز». پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران. ۵، ۱ (۱۳۹۴): ۷-۲۶.
- گل، یان. «زندگی میان ساختمان‌ها کاربرد فضای جمعی». ترجمه: علی اکبری، فرشته کرمان و نسترن محرابی. تهران: انتشارات پرهام نقش. (۱۳۹۶).
- گلرخ، شمین و مهسا باقری. «فضای عمومی یادمانی، تجسم کدام خاطره‌ی جمعی؟ مطالعه‌ی میدان امام علی (ع) اصفهان در تجربه‌ی کسبه‌ی محلی». ص ۳۰، ۴ (۱۳۹۹): ۶۷-۸۲.
- مهاجر، الهه، حمیدرضا عظمتی و خسرو موحد. «ابعاد تأثیرگذار بر خودشکوفایی در مجتمع‌های مسکونی از نگاه متخصصان». فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی ۶، ۲ (۱۴۰۰): ۱۹۱-۲۱۰.
- میرمقتدایی، مهتا. «معیارهای سنجش امکان شکل‌گیری، ثبت و انتقال خاطرات جمعی در شهر». هنرهای زیبا ۳۷، (۱۳۸۸): ۵-۱۶.

منابع انگلیسی

- Abd Elrahman, Ahmed Sami, and Randa Abd Elaziz Mahmoud. "The Post-Revolutionary Effect on the Urban Harmony of Cairo's Built Environment in Relation to the Collective Memory of the Population: Urban Context of the "after Revolution" between Contravention and Elaboration". *Ain Shams Engineering Journal* Vol. 7 Issue 4(2016): 1099-1106. doi.org/10.1016/j.asej.2015.10.007
- Agha Latifi, Azadeh. The pattern of interaction between man and the contemporary house in Iran, PhD dissertation. Tehran: University of Tehran. 2018. [In Persian.]
- Ahari, Zahra. "City, Ceremony, Collective Memory a Study on the Relation of Ceremonies and Urban Spaces in Safavid and Qajar Eras". *Honar-Ha-Ye-Ziba: Memory Va Shahrsazi* 3, no. 47(2011): 5-16 Dor20.1001.1.22286020.1390.3.47.1.7. [In Persian.]
- Alalhesabi, Mehran, Seyed Abdolhadi Daneshpour, and Mostafa Hosseini Koumleh. 2019. "The Process of Exploring the Indigenous

- Ph.D Research Topic in the Iranian Interdisciplinary Sciences". Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning 4, no. 10 (2019):31-72. <https://doi.org/10.22054/urdp.2021.59825.1306>.] In Persian.]
- Bachelard, Gaston. The continental aesthetics reader edited by Clive Cazeaux. In The dialectics of outside and inside, translated by Maziar Amir. Tehran: Art Academy Publications.2006.]In Persian.]
- Bartlett, Frederic Charles, and Frederic C Bartlett. Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology. Cambridge university press. 1995. https://pure.mpg.de/rest/items/item_2273030/component/file_2309291/content
- Boyer, M Christine. The City of Collective Memory: Its Historical Imagery and Architectural Entertainments. Mit Press. 1996. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=c19GrhVBV90C&oi=fnd&pg=PP11&dq=The+City+of+Collective+Memory:+Its+Historical+Imagery+and+Architectural+Entertainments&ots=GxfwqZTDV-&sig=qLA8dbWC-q8Rkp91sAxygVWi0yE>
- Burke, Peter. "History as Social Memory". Memory: History, Culture and the Mind. Ed. T.Butler.(1989).https://scholar.google.com/scholar?cluster=14370019783745469301&hl=en&as_sdt=2005&sciodt=0,5
- Can, İşın, and Tim Heath. "In-between spaces and social interaction: a morphological analysis of Izmir using space syntax." Journal of Housing and the Built Environment 31 (2016): 31-49. <https://doi.org/10.1007/s10901-015-9442-9>
- Casey, Edward S. "Public memory in place and time." Framing public memory 68 (2004): 17-44. https://scholar.google.com/scholar?cluster=14080569898021611597&hl=en&as_sdt=2005&sciodt=0,5
- Chaudhury, Habib, and Graham D. Rowles. "Between the shores of recollection and imagination: Self, aging, and home." Home and identity in late life: International perspectives (2005): 3-18. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=peoUWT22124C&oi=fnd&pg=PA3&dq=Between+the+Shores+of+Recollection+and+Imagination:+Self,+Aging,+and+Home&ots=ddtbWuaJdz&sig=lAgN_4Ur_d58JX_4mkTcfq2b8M
- daneshpour, seyed abdoalhad, Mehran Alalhesabi, and Mostafa Hosseini Koumleh. "Phenomenology of Change, Continuity and Constancy of the Concept of City and Memory in the Historical Center of Tehran from the Perspective of Architects, Historians and Artists." INTERCULTURAL STUDIES QUARTERLY 15, no. 44 (2020): 51-76. https://icsq.journals.iau.ir/article_687386_f516be95c8fd7e749a7cd7c88101c80a.pdf.]In Persian.]
- de Saint-Laurent, Constance. "Memory acts: A theory for the study of collective memory in everyday life." Journal of Constructivist Psychology 31, no. 2 (2018): 148-162. <https://doi.org/10.1080/10720537.2016.1271375>
- Degnen, Cathrine. "Socialising place attachment: place, social memory and embodied affordances." Ageing & Society 36, no. 8 (2016): 1645-1667. <https://doi.org/10.1017/S0144686X15000653>
- Dovey, Kim, and Kasama Polakit. "Urban slippage." Loose Space: Possibility and Diversity in Urban Life; Franck, K., Stevens, Q., Eds (2006): 113-131. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=ReXpZpnV9fC&oi=fnd&pg=PA113&dq=Urban+Slippage:+Smooth+and+Striated+Streetscapes+in+Bangkok.&ots=yQjGdHOa6u&sig=PuPyIlgig8wdNRjtRXzZgq0lSI>
- Einifar, Alireza, Hossein Zabihi, and Mozghan Sasani. "An Anthropological Study of "In-between Space" in the Traditional and Contemporary Houses in Shiraz City." Iranian Journal of Anthropological Research 5, no. 1 (2015): 7-26. <https://doi.org/10.22059/ijar.2015.57701>.]In Persian.]
- Esmailian, Sahar, and Ehsan Ranjbar. "Finding Main Effective Factors of Creating and Transition of Collective Memory in Urban Public Spaces, Case Study: Tehran: Tajrish Square, Baharestan Square, and Plaza City Theater." Armanshahr Architecture & Urban Development 6, no. 11 (2014): 181-194. https://www.armanshahrjournal.com/article_33474_6e88e6e37ee8af8ee591b29d88d70e3e.pdf.]In Persian.]
- Feola, Giuseppe, Michael K. Goodman, Jaime Suzunaga, and Jenny Soler. "Collective memories, place-framing and the politics of imaginary futures in sustainability transitions and transformation." Geoforum 138 (2023): 103668. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2022.103668>
- Gehl, Jan. Life between buildings: using public space. Translated by Ali Akbari, Fereshteh Karamian and Nastaran Mehrabi. 1987.]In Persian.]
- Golrokh, Shamin, and Mahsa Bagheri. "The Monumental Public Space embodies whose Collective Memory? Exploring Imam Ali Square in local tradespersons' experience." Soffeh 30, no. 4 (2021): 67-82. <https://doi.org/10.29252/soffeh.30.4.67>]In Persian.]
- Grosz, Elizabeth. Architecture from the outside: Essays on virtual and real space. MIT press, 2001. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=3JEHQLYnbWAC&oi=fnd&pg=PP7&dq=Architecture+from+the+Outside:+Essays+on+Virtual+and+Real+Space&ots=iSl8xx96bt&sig=4xEubnWlfDYCHXNgGoBlqp9WDwQ>
- Habibi, Seyyed Mohsen. "Urban space, eventful life and collective memories". Soffeh 9, no. 28 (1999): 16-21. <https://sid.ir/paper/435585/fa>]In Persian.]
- Habibzadeh Omran, Mohammad, Alireza Einifar, and Azadeh Shahcheraghi. "The Impact of "Spatial Organization Types" of Apartment Residential Units on "Privacy and Social Interaction" Case Study of Conventional Residential Apartments in Amol." Culture of Islamic Architecture and Urbanism Journal 7, no. 1 (2022): 113-29. <https://doi.org/10.52547/ciauj.7.1.113>.]In Persian.]
- Hajer, Maarten, and Arnold Reijndorp. "'In Search of New Public Domain'; Rotterdam." NAI Publishers. Hanson, J.(2000). Urban transformations: A history of design ideas. Urban Design International 5 (2001): 97122. https://scholar.google.com/scholar?cluster=5036656237230573839&hl=en&as_sdt=2005&sciodt=0,5
- Halbwachs, Maurice. "Space and the collective memory." The collective memory (1950): 128-156. https://scholar.google.com/scholar?cluster=16948043149232848431&hl=en&as_sdt=2005&sciodt=0,5
- "On Collective Memory.-Chicago and London." (1992). https://scholar.google.com/scholar?cluster=6454521605540841013&hl=en&as_sdt=2005&sciodt=0,5

- Hanson, Julienne. "Urban transformations: a history of design ideas." *Urban design international* 5 (2000): 97-122. <https://doi.org/10.1057/palgrave.udi.9000011>
- Hoelscher, Steven, and Derek H. Alderman. "Memory and place: geographies of a critical relationship." *Social & Cultural Geography* 5, no. 3 (2004): 347-355. <https://doi.org/10.1080/1464936042000252769>
- Hojat, Isa, Farhang Muzaffar, and Seyedah purandakht Saadati. "Investigating Home Effective Attributes in Developing Dwellers' Attachment. {Presenting a Causal Process Model}." *Honar-Ha-Ye-Ziba: Memary Va Shahrsazi* 22, no. 2 (2017): 51-62. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2017.63994> [In Persian.]
- Hosseini Komleh, Mostafa. Management of collective memory with the help of urban design (case example: historical district of Lahijan), Master's thesis. Tehran: Shahid Beheshti University, Faculty of Architecture and Urban Planning. 2009. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/18111e5530320b867514dac2bd1a7bf7/search/2651f3e452fcd44fcfd7d33e7114f7>. [In Persian.]
- Jedlowski, Paolo. "Memory and sociology: themes and issues." *Time & society* 10, no. 1 (2001): 29-44. <https://doi.org/10.1177/0961463X01010001002>.
- Kansteiner, Wulf. "Finding meaning in memory: A methodological critique of collective memory studies." *History and theory* 41, no. 2 (2002): 179-197. <https://doi.org/10.1111/0018-2656.00198>.
- Kim, Joongsub, and Rachel Kaplan. "Physical and psychological factors in sense of community: New urbanist Kentlands and nearby Orchard Village." *Environment and behavior* 36, no. 3 (2004): 313-340. <https://doi.org/10.1177/0013916503260236>.
- Lawson, Bryan. *Language of space*. Routledge, 2007. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=z8pcallrCQC&oi=fnd&pg=PR3&dq=Language+of+Space&ots=He8JiY00n8&sig=DUc6Gp4EJ16f6YQL8rcJ2ve96_A#v=onepage&q=Language%20of%20Space&f=false
- Lewicka, Maria. "Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past." *Journal of environmental psychology* 28, no. 3 (2008): 209-231. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2008.02.001>
- Mirmoghtadaee, Mahta. "The Criteria for Evaluation of Formation, Remembering and Recording of Collective Memory." *Honar-ha-Ye Ziba* 37, (2009):5-16. https://jhz.ut.ac.ir/article_27944_6a7c5a62c3542b1f0267d1d0e9cf3a83.pdf. [In Persian.]
- Mohajer, Elahe, Hamidreza Azemati, and Khosro Movahed. "Dimensions Affecting Self-Actualization in Residential Complexes from the Perspective of Experts." *Culture of Islamic Architecture and Urbanism Journal* 6, no. 2 (2021): 191-210. <http://dx.doi.org/10.52547/ciauj.6.2.191>. [In Persian.]
- Motalebi, Gh, and A. Sedaghati. "Forming a unique identity derived from cultural values hidden in the collective memories of citizens." *International Journal of Human Capital in Urban Management* 5, no. 3 (2020). DOI: 10.22034/IJHCUM.2020.03.06
- Nooraddin, Hoshiar. "In-between space: Towards establishing new methods in Street Design." *Global Built Environment Review* 2, no. 1 (2002): 50-57. https://scholar.google.com/scholar?cluster=7823423408508786602&hl=en&as_sdt=2005&sciodt=0,5
- Perez Murcia, Luis Eduardo. "'The sweet memories of home have gone': displaced people searching for home in a liminal space." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45, no. 9 (2019): 1515-1531. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1491299>.
- Pertovi, Parvin. *Phenomenology of Place*. Tehran: Art Academy.2007. [In Persian.]
- PourMohammad, Shahradd, Seyyed Alireza Shojaei, Hosein Kalantari Khalil Abad, and Masoud Taghvaei. "Comparison and Analysis of the Cognitive Effect of the Role of Memory Index on Promoting the Residents' Sense of Satisfaction in the Neighborhoods of Shiraz." *Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning* 5, no. 14 (2020): 55-80. <https://doi.org/10.22054/urdp.2021.59163.1298>. [In Persian.]
- Rossi, Aldo, and Françoise Brun. "L'architecture de la ville." (No Title) (1981). <https://cir.nii.ac.jp/crid/1130282270801318144>
- Sak, Segah. "Cyberspace as a locus for Urban Collective Memory." PhD diss., Bilkent Universitesi (Turkey), 2013. <https://search.proquest.com/openview/ff647b935dd36ca09fdc1125a83a15d9/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>
- Salima, Medjkoune, Bada Yassine, and Bougdah Hocine. "Impact of the Degree of Enclosure on the Use of In-between Spaces in Residential Neighbourhoods The case of Béjaia, Algeria." *International Review for Spatial Planning and Sustainable Development* 11, no. 1 (2023): 122-140. https://www.jstage.jst.go.jp/article/irspsd/11/1/11_8/_article/-char/ja/
- Sameh, Asieh. Explaining the architectural realization of memorable urban monuments through mental-spatial representations. Isfahan Art University, Faculty of Architecture and Urban Planning, Phd Thesis. 2019. <https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/1a64ff47585ad6711553762dd441875a>. [In Persian.]
- Soltani, Mehdi. "The Reflection of Collective Memory in Architectural Studies." *Culture of Islamic Architecture and Urbanism Journal* 5, no. 2 (2020): 1-15. <http://dx.doi.org/10.29252/ciauj.5.2.1> [In Persian.]
- Strauss, Anselm, and Juliet M Corbin. *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Translated by Ibrahim Afshar. tehran: Ney Publishing. 1998. [In Persian.]
- Tuan, Yi-Fu. "Contrast between authenticity and sense of place". translated by Razia Rezazadeh. *Khyal Quarterly*, No. 16, (2004): 126-139. <https://ensani.ir/fa/article/author/12377> [In Persian.]